

POLSKA JEJ DZIEJE I KULTURA

OD CZASÓW NAJDAWNIEJSZYCH
DO CHWILI OBECNEJ

Tom pierwszy
od pradziejów do roku 1572

W OPRACOWANIU

DRA WŁODZIMIERZA ANTONIEWICZA, DRA STANISŁAWA ARNOLDA,
DRA ALEKSANDRA BRÜCKNERA, DRA STANISŁAWA DOBRZYCKIEGO,
DYR. BRONISŁAWA GEMBARZEWSKIEGO, DRA ROMANA GRODECKIEGO,
DRA MARJANA GUMOWSKIEGO, DRA OSKARA HALECKIEGO,
DRA ZDZISŁAWA JACHIMECKIEGO, DRA FELIKSA KOPERY

BIBLIOTEKA
Państwowego Liceum Pedagogicznego
w GLIWICACH
Nr.

NAKŁADEM KSIĘGARNI TRZASKI, EVERTA I MICHAŁSKIEGO
WARSZAWA, KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 13, GMACH HOTELU EUROPEJSKIEGO

930.85:94](438)".../17"

SN 19738

WYDANO
Z I N I C J A T Y W Y
DRA STANISŁAWA LAMA
JANA MICHAŁSKIEGO
I
WŁADYSŁAWA TRZASKI
C Z C I O N K A M I
DRUKARNI NARODOWEJ
W KRAKOWIE

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
PRAWA AUTORSKIE NA AMERYKĘ ZASTRZEŻONE NA PODSTAWIE PROKLAMACJI PREZYD
STANÓW ZJEDNOCZ. AMERYKI PÓŁN. Z DNIA 16. II. 1927 (DZ. URZ. RZPL. POL. Nr. 12 Z R 1927)
PRINTED IN POLAND

POLSKA
JEJ DZIEJE I KULTURA

SPIS TREŚCI

P O L S K A O D P R A D Z I E J Ó W D O R. 1572

PROFESOR UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO WŁODZIMIERZ ANTONIEWICZ
PRADZIEJE ZIEM POLSKICH (KSIĘGA I · ROZDZ. II)

*

PROFESOR UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO STANISŁAW ARNOLD
GEOGRAFJA POLSKI (KSIĘGA I · ROZDZ. I) — POCZĄTKI PAŃSTWA
POLSKIEGO — BUDOWNICZOWIE PAŃSTWOWOŚCI POLSKIEJ
(KSIĘGA I · ROZDZ. IV i V — ZAKOŃCZENIE)

*

PROFESOR UNIwersYTETU BERLIŃSKIEGO ALEKSANDER BRÜCKNER
PIERWOTNA WIARA I KULTY (KSIĘGA I · ROZDZ. III)
OGÓLNE TŁO KULTURY XII—XVI W. (Ks. II · ROZDZ. I)

*

PROFESOR UNIwersYTETU POZNAŃSKIEGO STANISŁAW DOBRZYCKI
LITERATURA POLSKA OD POCZĄTKÓW DO J. KOCHANOWSKIEGO
(KSIĘGA II · ROZDZ. XIII—XVIII)

*

DYREKTOR MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE BRONISŁAW GEMBARZEWSKI
UBIORY I UZBROJENIA WIEKU XII—XVI
(TABLICE WIELO- I JEDNOBARWNE W TEKŚCIE)

*

PROFESOR UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO ROMAN GRODECKI
DZIEJE POLSKI OD MIESZKA II. DO JAGIEŁŁY (Ks. I · ROZDZ. VI—XII)

*

DYREKTOR MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO MARJAN GUMOWSKI
MONETY, PIECZĘCIE, MEDALE (TABLICE JEDNOBARWNE W TEKŚCIE)

*

PROFESOR UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO OSKAR HALECKI
DZIEJE POLSKI POD PANOWANIEM JAGIELLONÓW
(KSIĘGA I · ROZDZ. XIII—XXIV)

*

PROFESOR UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO ZDZISŁAW JACHIMECKI
MUZYKA POLSKA W EPOCE PIASTÓW I JAGIELLONÓW
(KSIĘGA II · ROZDZ. XIX)

*

DYREKTOR MUZEUM NARODOWEGO W KRAKOWIE FELIKS KOPERA
SZTUKA POLSKA OD CZASÓW NAJDawnIEJSZYCH DO RENESANSU
(KSIĘGA II · ROZDZ. III—XII)

*

REDAKTOR STANISŁAW LAM

TREŚĆ TOMU PIERWSZEGO

KSIĘGA PIERWSZA

- ROZDZIAŁ I: GEOGRAFIA POLSKI.
- Terytorjum Polski. Pojęcie geograficzne i historyczne. Determinizm i posybilizm geograficzny. Położenie Polski. Przejściowość i pomostowość ziem polskich. Fizjografia. Charakter krajobrazu. Ukształtowanie powierzchni. Lodowiec i jego wpływy. Wody ziem polskich: zlewisko bałtyckie i czarnomorskie. Zalesienie kraju. Przegląd ziem polskich: (Wielkopolska, Kujawy, Mazowsze, Prusy, Pomorze, Śląsk, Małopolska, ziemie ruskie, W. Ks. Litewskie, Inflanty). Ich rozwój i podziały w epoce przedrozbiorowej.
- ROZDZIAŁ II: PRADZIEJE ZIEM POLSKI.
- Przemysły i kultury w starszej epoce kamiennej. Migracje kultur w środkowej epoce kamiennej. Ewolucja przemysłów wczesneolitycznych. Ekspansja ludu rolniczego z ceramikami wstęgowymi z krajów naddunajskich. Napływ ludów z kulturami megalitycznymi. Migracje kultur prafińskich. Rozwój i upadek półwschodniej kultury z ceramiką malowaną. Pierwsze wyroby miedziane i brązowe. Wpływ kultur trackich. Kultura unietycka i grobów skrzynkowych w epoce brązu w Wielkopolsce. Kultura kimeryjska na Podolu i Wołyniu. Powstanie i ekspansja kultury „łużyckiej“. Napływ kultur germańskich na Pomorzu i parcie ich ku południowi z końcem epoki brązu. Kultura grobów skrzynkowych z urnami twarzewymi. Przejście kultury „łużyckiej“ na Ruś Czerwoną i Podole. Kultura grobów podkloszowych. Napływ Celtów do Małopolski i na Podole. Upadek i zanikanie kultury „łużyckiej“. Ekspansja kultur: burgundzkiej i wandalskiej. Przybycie Gotów na Pomorze w wczesnym okresie rzymskim. Wędrowka Gotów nad morze Czarne. Odejście Burgundów z ziem Polski. Kurczenie się posiadłości Wandalów i Gepidów. Napad Hunnów i upadek państwa gotyckiego. Wzmoczenie się Słowian w czasach wczesnohistorycznych. Ekspansja słowiańska ku zachodowi. Napór Awarów. Ekspedycje wojenne i handlowe Wikingów. Rozwój kultury plemion wschodnio- i zachodnio-słowiańskich. Najazdy Pieczyngów. Posągi „bab kamiennych“. Wpływy normandyjskie na organizację plemion lechickich. Rola grodzisk w obronie rubieży międzyplemiennych i jako siedzib kasztelanów. Zaranie dziejów.
- ROZDZIAŁ III: PIERWOTNA WIARA I KULTY.
- Brak źródeł do dziejów wiary pogańskiej. Pogaństwo wobec wiary chrześcijańskiej. Analogie. Wiara, kult i magia. Nazwy bóstw dawnych. Uczłowiczenie postaci boskich. Świat zmarłych. Cześć dla sił przyrody. Totemizm. Kulty i obrzędy. Święta. Obrzędy, związane z gospodarstwem i jego fazami. Zdarzenia rodzinne. Rozstanie ze zmarłymi. Wprowadzenie żony w dom. Czary i czarownicy. Odgadywanie przyszłości. Wilkołaki. Pogaństwo ruskie. Pogaństwo pruskie. Mitologia litewska. Różnice i analogie.
- ROZDZIAŁ IV: POCZĄTKI PAŃSTWA POLSKIEGO.
- Najdawniejsze wiadomości o plemionach Polski. Przegląd plemion polskich w. X; ich nazwy i teoria. Polacy a Lechowie. Ustrój polityczny w epoce plemiennych; książęta plemienni i tworzenie się większych jednostek politycznych; wiadomości o powstaniu państwa polskiego; legendy i tradycje; początki dynastji Piastów. Stosunki społeczne (ludność włościańska, druzyna). Sąsiedzi Polski w w. X (państwo wielko-morawskie, Czechy, Ruś, ludy pruskie, Pomorze, Lutyce i Serbowie; państwo niemieckie i jego ekspansja).
- ROZDZIAŁ V: BUDOWNICZOWIE PAŃSTWOWOŚCI POLSKIEJ.
- Państwo Mieszka I. w r. 963; walki z Wichmanem; stosunek do cesarstwa; chrzest Polski. Polityka Mieszka w latach 967—987; zajęcie Śląska w r. 990; wyniki polityki Mieszka w r. 992. Pierwsze lata rządów Bolesława Chrobrego; św. Wojciech, jego misja i śmierć; znaczenie dla Polski. Zjazd gnieźnieński r. 1000; założenie metropolji w Gnieźnie; sprawa korony polskiej. Wojna polsko-niemiecka 1004—1018; wyprawa kijowska; koronacja Chrobrego; jego działalność kulturalna.
- Str. Stosunek społeczeństwa do Bolesława; powstanie legendy bolesławowskiej. Literatura przedmiotu. Str.
- ROZDZIAŁ VI: UPADEK I ODNOWIENIE KRÓLESTWA.
- Koronacja Mieszka II. Wystąpienie Bezpryma. Zaprzepaszczenie korony królewskiej. Rewolucja przeciw Piastom. Bunt społeczny i reakcja pogańska. Najazd czeski 1038 r. Kazimierz Odnowiciel broni Śląska i gromi Masława, księcia Mazowsza. Reorganizacja Kościoła polskiego. Charakterystyka Bolesława Śmiałego. Sojusz z Grzegorzem VII i odnowienie królestwa polskiego. Rządy królewskie. Katastrofa. Sprawa św. Stanisława.
- ROZDZIAŁ VII: RZĄDY JUNJORÓW.
- Utwierdzanie rządów przez Władysława Hermana. Potęga Sieciecha. Naród w obronie syna księżęcego. Zbigniew następcą tronu. Bunt kujawski. Synowie przeciw ojcu. Rywalizacja braci. Zbigniew księciem zwierzchnim całej Polski. Wichrzenia Bolesława Krzywoustego. Bunt junjora i wygnanie Zbigniewa z Polski. Bolesław Krzywousty jedynowładca Polski. Obrona niepodległości w r. 1109. Sprawa pomorska. Misje św. Ottona. Plan kościelnej organizacji dla Pomorza. Związek polityczny Pomorza z Polską. Klęski polityczne i hold merseburski 1135 r. Statut państwowy Bolesława Krzywoustego 1138 r.
- ROZDZIAŁ VIII: W OBRONIE JEDNOŚCI POLITYCZNEJ.
- Niezgoda w dynastji. Wybuch wojny domowej. Sprawa Piotra Włostowicza. Bitwa pod Poznaniem. Wygnanie senjora z kraju. Wyprawa Konrada III w 1146 r. Interwencja papieska. Wyprawa Fryderyka Barbarossa i hold w Krzyszkowie w r. 1157. Powrót Władysławowiczów na Śląsk 1163 r. Próba buntu przeciw Bolesławowi Kędzierzawemu. Rządy wielkoksiążęce Mieszka Starego. Bunt z r. 1177. Uchwały zjazdu łęczyckiego z r. 1180. Polityka ruska Kazimierza Sprawiedliwego. Bunt z r. 1191. Walka o tron wielkoksiążęcy 1194. Bitwa mogawska. Trzecie i czwarte panowanie Mieszka Starego w Krakowie. Wojewoda Mikołaj i rządy Władysława Laskonogiego w Krakowie. Wybór Leszka Białego 1202 r. Nieobecność rzeczywistego senjora dynastji.
- ROZDZIAŁ IX: ROZBICIE DZIELNICOWE.
- Charakterystyka okresu rozbitcia dzielnicowego. Zamach Mieszka raciborskiego na Kraków. Program reformy kościelnej i znaczenie dziejowe Henryka Kietlicza. Spór kościelno-polityczny z Władysławem Laskonogim. Zdobyćce Kościoła. Pomysł zjednoczenia. Zbrodnia gąsawska 1227 r. Walka o Kraków. Plany koronacyjne Henryków. Najazd tatarski 1241 r. Rozstrój polityczny i jego ujemne skutki. Misja pruska i powołanie Krzyżaków. Powstanie państwa zakonnego, jako wynik polityki papieżstwa. Stosunek książąt polskich i pomorskich do Zakonu Krzyżackiego. Polityka Zakonu wobec biskupa Chrystjana i Polski. Niebezpieczeństwo niemieckie na zachodnich granicach. Pomorze w dobrowolnym związku obronnym z Wielkopolską. Małopolska i Śląsk w służbie Czech i Węgier. Obrona kresów wschodnich. Działalność misyjna Kościoła polskiego. Leszek Czarny. Ewolucja wewnętrzna stwarza podstawy społeczeństwa stanowego.
- ROZDZIAŁ X: ŚWIT ODRODZENIA NARODOWEGO I PAŃSTWOWEGO.
- Budzenie się poczucia narodowego. Wiara w króla wskrzesiciela. Rola duchowieństwa w procesie odrodzenia. Antagonizm do Niemców. Układ z r. 1288. Plany koronacyjne Henryka Probusa i jego testament. Rządy Przemysława II w Krakowie. Wystąpienie króla Czech, Wacława II. Pierwsze holdy lenne. Koronacja królewska Przemysława II. Królóbójstwo i jego następstwa. Wacław II królem Polski. Niebezpieczeństwa rządów czeskich w Polsce. Powstanie narodowe przeciw Wacławowi. Zdrada Święców i przeniewierstwo Krzyżaków odrywa Pomorze od Polski. Poskromienie niemczyzny wewnątrz kraju. Władysław Łokietek budowniczym nowej Polski. Trudności wewnętrzne i zewnętrzne. Partykularne wypaczenie pojęcia królestwa. Starania na dworze papieskim. Koronacja królewska Władysława Łokietka 1320 r.

- ROZDZIAŁ XI: KRÓLEWSKA SPUŚCIZNA PIASTÓW.** Str. 163
- Charakterystyka politycznego położenia Królestwa Polskiego. Walka o Pomorze; proces z roku 1320/1, sojusze polityczne, wojna narodowa z Krzyżakami, Bitwa pod Płowcami 1331 r. Utrata Dobrzynia i Kujaw. Śmierć Władysława Łokietka. Nowy król i jego program ratowania państwa. Rewindykacje ziem zabranych przez Krzyżaków: układ tenczyński i wyszehradzki 1335 roku, proces z roku 1339, zrzeczenie się praw do Śląska, pokój kaliski 1343 roku. Sprawa ruska; układ z roku 1359, sukcesja andegaweńska zapłatą za Ruś, przyłączenie Rusi do Polski w walce z Litwą. Próby ratowania Śląska, Odzyskanie Mazowsza. Układ budziński 1355 r. Sprawy wschodnie. Kongres krakowski 1364 r. Nowe plany sukcesyjne. Śmierć i testament Kazimierza Wielkiego. Jego prace nad wewnętrzną organizacją państwa celem utwierdzenia potęgi politycznej. Idea »korony królestwa polskiego«. Reorganizacja majątków państwowych i skarbu. Organizacja sił zbrojnych królestwa. Ustawodawstwo Kazimierza W. Polityka osadnicza, miejska i skarbowa. Założenie Uniwersytetu w Krakowie. »Polska murowana«. »Wielkość« ostatniego króla-Piasta.
- ROZDZIAŁ XII: NA PRUGU NOWEGO POSŁANNICTWA DZIEJOWEGO** 189
- Objęcie tronu przez Ludwika. Unieważnienie testamentu Kazimierza W. Stanowisko Wielkopolski. Błędy polityki dworskiej. Starania Ludwika o następstwo córek. Pakt koszycki z r. 1374. Stanowisko duchowieństwa. Zaprzysiężenie wierności królowie Marji i jej mężowi. Śmierć Ludwika i zwolnienie Polski z przysięgi wierności dla Marji. Społeczeństwo wieceje. Zwłoka w przyjeździe Jadwigi przedłuża bezkrólewie. Plany księcia Ziemowita. Koronacja Jadwigi na króla Polski. Charakterystyka okresu andegaweńskiego. Przybycie Jagiełły otwiera nową epokę w dziejach Polski.
- ROZDZIAŁ XIII: JADWIGA I JAGIEŁŁO.** 193
- Wstąpienie Jagiełły na tron polski. Program krewski a idea jagiellońska. Pierwsze walki w obronie unji. Chrzt Litwy i przywilej wileński. Odzyskanie Rusi Czerwonej i zhołdowanie Mołdawji. Próba zhołdowania W. Nowogrodu. Druga nieuczka Witolda do Krzyżaków. Walki o Wilno. Rola Władysława Opolczyka. Ugoda ostrowska. Usuwanie ksiąząt dzielnicowych litewsko-ruskich. Odparcie najazdów krzyżackich na Litwę. Plan koalicji przeciwko Zakonowi. Sprawa dobrzyńska. Wschodnie podboje Witolda. Pokój saliński. Klęska nad Worskłą. Śmierć i spuścizna Jadwigi. Utwierdzenie rządów jagiellońskich. Unja wileńsko-radomska.
- ROZDZIAŁ XIV: GRUNWALD I HORODŁO.** 205
- U progu XV-go wieku. Powstanie Żmudzinów. Świdrygiełło u Krzyżaków. Pokój raciąski i wykup Dobrzynia. Spór o Drezdenko. Wojny moskiewskie Witolda. Wyparcie Zakonu ze Żmudzi. Najazd na ziemię dobrzyńską. Przygotowania do „wielkiej wojny“. Początek kampanji. Bitwa pod Grunwaldem. Oblężenie Malborka i odwrót. Pokój toruński r. 1411. Utwierdzenie granic wschodnich. Przymierze lubowelskie. Wyrok budziński i misja Benedykta de Macra. Unja horodelska i adopcja bojarów litewskich. Nawrócenie Żmudzi. Wojna głodowa. Rozejm brodnicki r. 1414.
- ROZDZIAŁ XV: OD SOBORU W KONSTANCJI DO ZJAZDU ŁUCKIEGO.** 217
- Znaczenie udziału Polski w soborze. Traktaty Pawła Włodkowica i spór z Zakonem. Projekt unji kościelnej i poselstwo Cambbaka. Wojna odwrotowa. Wyrok wrocławski. Ofiarowanie korony czeskiej przez husytów. Przymierze z Brandenburgją. Projekt odzyskania Śląska a czwarte małżeństwo królewskie. Wyprawa Korybuta do Czech. Wojna gołubska a trzeci proces polsko-krzyżacki. Pokój melneński. Przymierze koszyckie. Zjazd krakowski r. 1424. Reakcja antyhusycka. Spory graniczne z Zakonem. Zatarg między królem a społeczeństwem. Na Mazowszu i Polesiu. Wschodnie wyprawy Witolda. Zjazd łucki i jego znaczenie. Projekt korony królewskiej dla Litwy.
- ROZDZIAŁ XVI: O TRONY WARNEŃCZYKA** 250
- Istota sporu o koronę litewską. Śmierć i charakterystyka Witolda. Świdrygiełło wielkim księciem. Wyprawa łucka a najazd krzyżacki. Wysłanie Zygmunta Kiejstutowicza i odnowienie unji. Wojna domowa na Litwie a przywilej trocki. Śmierć i charakterystyka Jagiełły. Koronacja Władysława III i sprawa regencji. Pokonanie Świdrygiełły. Kandydatura Kazimierza Jagiellończyka na tron czeski. Przymierze Zygmunta Kiejstutowicza z królem rzymskim Albrechtem. Kryzys wewnętrzny w Koronie. Powołanie Władysława Jagiellończyka na tron węgierski. Wojna domowa na Węgrzech. Walka z Turkami i klęska pod Warną. Charakterystyka Warneńczyka. Polska podczas nieobecności królewskiej. Wobec unji florenckiej. Litwa za rządów królewicza Kazimierza. Wybór Kazimierza Jagiellończyka na tron polski.
- ROZDZIAŁ XVII: PODSTAWY POLITYKI MOCARSTWOWEJ KAZIMIERZA JAGIELLOŃCZYKA** 244
- Przywilej wileński i koronacja krakowska. Geneza zatargu polsko-litewskiego. Plan zhołdowania Moskwy. Walka z Michałem Zygmunowiczem. Traktat litewsko-moskiewski z r. 1449. Stosunki z Mołdawią. Zjazd parczowski r. 1451. Śmierć Świdrygiełły a sprawa wołyńska. Zatwierdzenie przywilejów koronnych i uśmierzenie zatargu polsko-litewskiego. Małżeństwo z Elżbietą austriacką. Poddanie się stanów pruskich. Klęska chojnicka. Przywileje niezawskie. Śmierć i charakterystyka Zbigniewa Oleśnickiego. Kryzys wojny 15-letniej i kupno Malborka. Rozejm r. 1458/9. Przełom w walce o Pomorze. Polityka wewnętrzna Kazimierza i spór o biskupstwo krakowskie. Przymierze z Jerzym z Podiebradu. Wcielenie ziemi bełzkiej i rawskiej.
- ROZDZIAŁ XVIII: ODZYSKANIE POMORZA I SUKCESJA CZESKA.** 259
- Zwrot w wojnie trzynastoletniej. Prusy a Podole. Pierwsze próby pośrednictwa pokojowego. Zajęcie Starogrodu i Chojnic. Pokój toruński r. 1466 i jego znaczenie. Od morza do morza. Zmiany w stosunku do Moskwy i do Krymu. Sprawy sukcesji czeskiej. Próby medjacji polskiej. Elekcja Macieja Korwina i Władysława Jagiellończyka. Nowe trudności na wschodzie. Przymierze z cesarzem i śmierć Jerzego z Podiebradu. Objęcie tronu czeskiego przez Władysława. Wyprawa węgierska królewicza Kazimierza. Walka dyplomatyczna i orężna z Maciejem Korwinem. Rozejm z r. 1474. Wzrost niebezpieczeństwa tureckiego. Zatarg z biskupem warmińskim i w. mistrzem krzyżackim. Przywrócenie pokoju na Zachodzie w r. 1479. Rezultat walki o koronę czeską.
- ROZDZIAŁ XIX: NIEBEZPIECZEŃSTWO WSCHODNIE A SUKCESJA WĘGIERSKA.** 271
- Litwa wobec niebezpieczeństwa tatarsko-moskiewskiego. Niesozła koalicja przeciwko Moskwie. Spisek kniaziów. Dalsze plany wojny z Moskwą. Turcy w Kilji i Białogrodzie a obrona Mołdawji. Równoczesne niebezpieczeństwo od wschodu i od zachodu. Walka z Tatarami zawołańskimi. Rozejm z Turcją i zwrot w stosunku do Mołdawji. Stosunki Moskwy z Węgrami i Habsburgami. Pierwsze straty terytorjalne na granicy wschodniej. Śmierć Macieja Korwina. Walka Władysława z Olbrachtem o tron węgierski. Nowy zatarg o biskupstwo warmińskie. U schyłku rządów Kazimierzowych. Sytuacja polityczna Polski w r. 1492. Wyniki polityki dynastycznej Jagiellonów. Przeobrażenia ustrojowe w Koronie. Stosunek do Mazowsza, Prus i ziem ruskich. Położenie w W. Księstwie Litewskim. Charakterystyka Kazimierza Jagiellończyka.
- ROZDZIAŁ XX: JAN OLBRACHT I ALEKSANDER.** 283
- Dwie elekcje. Pierwsza wojna moskiewska Aleksandra. Początki rządów Olbrachta. Zjazd w Lewoczy. Prusy i Mazowsze. Sejm z r. 1496. Układy polsko-litewskie. Wyprawa bukowińska i jej skutki. Unja z r. 1499. Zatarg z w. mistrzem Fryderykiem. Wybuch drugiej wojny moskiewskiej. Śmierć i charakterystyka Olbrachta. Kampanja r. 1501 i wybór Aleksandra na tron polski. Unja piotrkowsko-mielnicka. Likwidacja wojny moskiewskiej. O wykonanie pokoju toruńskiego. Odzyskanie Pokucia. Konstytucja radomska. O dziedzictwo Zygmunta. Śmierć i charakterystyka Aleksandra.
- ROZDZIAŁ XXI: LATA WOJENNE ZYGMUNTA STAREGO** 269
- Dwie elekcje Zygmunta I. Pierwsza wojna moskiewska. Powstanie Glinińskiego. Wojna mołdawska 1510 r. Spór z mistrzem Fryderykiem i zjazd poznański. Wybór w. mistrza Albrechta i reces toruński. Antagonizm habsbursko-jagielloński. Zwycięstwo pod Wiśniowcem a plany reformy skarbowo-wojskowych. Wybuch drugiej wojny moskiewskiej. Utrata Smoleńska a zwycięstwo pod Orszą. Zwrot w sytuacji dyplomatycznej. Kongres wiedeński r. 1515 i jego znaczenie. Schönberg i Herberstein w Moskwie. Małżeństwo króla z Boną Sforzą. Śmierć ces. Maksymiljana I i jej następstwa. Klęska r. 1519. Wojna pruska. Rozejm toruński. Rozejm z Moskwą. Zwrot w polityce Zygmuntowej.
- ROZDZIAŁ XXII: O SUKCESJĘ JAGIELLOŃSKĄ** 314
- Urodzenie się dziedzica i plany jego rodziców. Sprawa pruska podczas rozejmu toruńskiego. Sekularyzacja Prus i jej znaczenie. Zaburzenia w Gdańsku. Wcielenie Mazowsza. Klęska mohacka. Polska wobec wojny domowej na Węgrzech. Akcja Hieronima Łaskiego. Zjazd poznański r. 1530. Zygmunt August w. ks. Litwy i królem polskim za życia ojca. Najazd mołdawski i zwycięstwo pod Obertynem. Trzecia wojna moskiewska. Rozejm z r. 1537. Sprawa reform wewnętrznych. Zmiany w składzie senatu. Zatarg między dworem a sejmem. Wojna kokosza. Kompromis z r. 1538. Układ waradyński i upadek Petryły. Przygotowanie akcji przeciwko Moskwie.
- ROZDZIAŁ XXIII: OD HUMANIZMU DO REFORMACJI** 335
- Król młodszy a nowe prądy. O egzekucję unji. Zaniechanie wojny z Moskwą. Wzrost niebezpieczeństwa tureckiego. Od-

danie zarządu Litwy Zygmuntovi Augustowi. Zaburzenia na kresach południowych. Prusy a Inflanty. Radziwiłłowie i małżeństwo Barbary. Śmierć i charakterystyka Zygmunta I. Objęcie rządów w Polsce przez Zygmunta Augusta. Sejm z r. 1548 i jego następstwa. Przymierze z Habsburgami. Układy z Moskwą i z Turcją. Zwycięstwo króla na sejmie r. 1550 i śmierć Barbary. Sprawa siedmiogrodzka, Mołdawja i Krym. Litwa pod wpływem Radziwiłłów. Wobec Iwana Groźnego. Rozłam między królem a szlachtą. Wzrost ruchu reformacyjnego. Zwrot w polityce zagranicznej.	Str	płocki biblioteki XX. Czartoryskich i inne. Rysunki w księgach liturgicznych i ich swojski charakter. Minjatury XIII w. i ich charakter.	Str.
ROZDZIAŁ XXIV: SPUŚCIZNA ZYGMUNTA AUGUSTA.	349	ROZDZIAŁ VII: ARCHITEKTURA GOTYCKA.	425
Znaczenie sprawy inflanckiej. Geneza interwencji Zygmunta Augusta i wyprawa pozwołska. Sejm piotrkowski r. 1558/9. Przyjęcie Inflant w opiekę przed Moskwą. Początek walki o Inflanty. Układ wileński z r. 1561. Stanowisko państw skandynawskich. Stanowisko cesarstwa a sprawa mołdawska. Petycja szlachty litewskiej o unję z Polską. Sejm egzekucyjny r. 1562/3 a utrata Połocka. Sejm warszawski r. 1563/4 a zwycięstwo nad Ulą. W Bielsku, Parczowie i Piotrkowie. Reforma ustrojowa na Litwie. Ostatni projekt wojny litewsko-moskiewskiej. Wyprawa radoszkowicka. Sejm lubelski 1569 r. Dokonanie unji. Nad Bałtykiem i na Ukrainie. Sukcesja a ostatnie wysiłki ruchu reformacyjnego. Ostatni Jagiellończyk.		Powstanie architektury gotyckiej. Pierwsze kościoły dominikańskie i franciszkańskie. Gotyk krakowski XIV w. i kościoły halowe. Gotyk XV i XVI w. Budowle świeckie. Kościoły drewniane.	
K S I E Ğ A D R U G A			
ROZDZIAŁ I: OGÓLNE TŁO KULTURY XII—XVI WIEKU.	369	ROZDZIAŁ VIII: RZEŻBA EPOKI GOTYCKIEJ.	439
Koniec wczesnego średniowiecza w XII wieku. Przygotowanie przewrotu umysłowego i społecznego w. XIII. Pełnia życia średniowiecznego w. XIV i XV. Wiek XVI: nowe czasy, humanizm i renesans; reformacja. Dzieje kultury ruskiej.		Grobowiec Władysława Łokietka. Rzeźby dekoracyjne, zdobiące kościoły gotyckie. Zaslugi Kazimierza Wielkiego koło rozwoju rzeźby. Grobowiec Kazimierza Wielkiego, Władysława Jagiełły. Figury Madonn. Tablice erekcyjne. Wit Stwosz i Piotr Vischer.	
ROZDZIAŁ II: SZTUKA PRZEDROMAŃSKA I OKRES DO CZASÓW PANOWANIA KAZIMIERZA ODNOWICIELA. POCZĄTKI SZTUKI ROMAŃSKIEJ.	392	ROZDZIAŁ IX: MALARSTWO EPOKI GOTYCKIEJ.	448
Wpływy bizantyńskiej kultury. Kościoły św. Salwatora i Klemensa. Wpływy czeskie. Kościoły św. Jerzego i Michała. Pierwotne zamki na Wawelu i w Gnieźnie. Pierwsza katedra i pierwsze nawiązanie stosunków z archidiecezją kolońską. Czasy Bolesława Chrobrego. Mieszko II i reakcja pogańska. Jaki był podówczas styl kościołów i domów w Polsce. Ustalenie się wpływów chrześcijańskiej kultury. Mieszko II i jego zamiłowanie do sztuki. Reakcja pogańska. Kazimierz Odnowiciel jako fundator kościołów. Rozwój romańskiej architektury za jego czasów. Kraków stolicą. Rozbudowa Wawelu. Kościoły okrągłe.		Wpływy francusko-włoskie i czeskie. Malarstwo minjaturowe. Rozwój malarstwa ściennego w XIV i XV w. Malarstwo sztalugowe. Wpływ dworskiej kultury na rozwój sztuki. Tryptyki, idealizm i sentyment. Wpływy czeskie, niemieckie i flamandzkie. Kierunek realistyczny. Oddziaływanie mieszczańskiej kultury. Wpływ Wita Stwosza na malarstwo. Malarstwo witrażowe.	
ROZDZIAŁ III: WALKA ROMANIZMU Z BIZANTYZNIZMEM. ZWYCIĘSTWO ROMAŃSKIEGO STYLU. ROZKWIAT ROMAŃSKIEJ ARCHITEKTURY.	398	ROZDZIAŁ X: ARCHITEKTURA EPOKI ODRODZENIA.	457
Czasy Bolesława Śmiałego i jego poparcie dla architektury Zachodu i Wschodu. Kościół klasztorny w Mogilnie. Kościół w Wiślicy w bizantyńskim stylu. Rozwój sztuki za czasów Władysława Hermana. Budowa nowej romańskiej katedry w Gnieźnie, Poznaniu i Krakowie. Ruch artystyczny w Płocku. Tum łęczycki. Bolesław Krzywousty kończy dzieła rozpoczęte przez ojca. Biskup płocki Aleksander i jego działalność artystyczna. Bolesław Kędzierzawy, jego żona Anastazja i ich artystyczna działalność. Budowa katedry płockiej, katedra wrocławska, kościoły w Czerwińsku i kościoły warowne, złączone z siedzibą księcia i wielmożów. Kościołki romańskie różnych typów. Kościół klasztorny kanoników regularnych kolegiaty w Opatowie.		Początki renesansu w Polsce. Zaslugi Zygmunta I. Kaplica Zyguntowska i budowa palacu na Wawelu. Zamki i domy, ratusze, architektura drewniana. Renesans nieznacznie oddziałuje na budowę kościołów.	
ROZDZIAŁ IV: PRZEKSZTAŁCANIE SIĘ STYLU ROMAŃSKIEGO W GOTYK. NOWE PRĄDY.	404	ROZDZIAŁ XI: RZEŻBA EPOKI ODRODZENIA.	462
Ruch kłuniacki. Kolegiata w Kruszwicy. Kościoły fundowane przez Piotra Własta we Wrocławiu i jego zięcia Jakse w Strzelnie. Kościół w Inowrocławiu. Użycie cegły. Inne kościoły z XIII wieku w Poznaniu i Małopolsce. Kościół w Kościelcu pod Proszowicami. Nowe prądy zapowiadające architekturę cystersów. Cerkiew romańska w Haliczu. Wpływy romańskiej sztuki na Rusi. Architektura cystersów, jako zwiastunka gotyku. Walka z przepychem i dążność do prostoty w budowie. Klasztory cystersów w Jędrzejowie, Koprzywnicy, Sulejowie, Wąchocku, Mogile i Łądzie. Budownictwo świeckie i drewniane.		Rzeźby kaplicy Zyguntowskiej na Wawelu. Cini. Padovano. Michałowicz z Urzędowa.	
ROZDZIAŁ V: RZEŻBA DO WIEKU XIII WŁĘCZYNIE.	414	ROZDZIAŁ XII: MALARSTWO EPOKI ODRODZENIA.	467
Rzeźba epoki romańskiej. Jej znaczenie dekoracyjne. Motywy ornamentacyjne. Zakres form w Małopolsce, na Mazowszu i Pomorzu, na Śląsku i Kujawach, w Wielkopolsce i na Rusi Halickiej. Drzwi katedry gnieźnieńskiej i płockiej. Dekoracja rzeźbiarska cystersów.		Wielki rozwój malarstwa minjaturowego: pontyfikał Erazma Ciolka, kodeks Baltazara Behema, modlitewniki, graduały itp. Stanisław Krakowianin. Drzeworyty i miedzioryty. Malarstwo ścienne. Hans Dürer i jego malowidła ścienna w zamku królewskim na Wawelu. Polichromja kościołów drewnianych. Tryptyki malowane pod wpływem Odrodzenia. Michał Lenz z Kitzingen, Hans Sues z Kulmbachu, Hans Dürer i jego obrazy. Miejscowe cechowe malarstwo i jego upadek. Rozwój malarstwa portretowego.	
ROZDZIAŁ VI: MALARSTWO DO KOŃCA XIII WIEKU.	419	ROZDZIAŁ XIII: LITERATURA WIEKÓW ŚREDNICH.	476
Początki malarstwa. Znaczenie ksiąg iluminowanych i ich napytych z Włoch, Niemiec, archidiecezji kolońskiej i Czech. Sakramentarjum tyńskie. Ewangeljarz kruszwicki. Kodeks emeramski. T. zw. Mszał św. Wojciecha w Gnieźnie, kodeks		Literatura tradycyjna, pierwotna. Początki piśmiennictwa kulturalnego. Literatura w języku łacińskim: historjografia — Gallus, Kadłubek, Janko z Czarnkowa, Długosz — hajjografia, literatura naukowa, polityczna, poezja. Literatura w języku polskim: poezja religijna — pieśni, legendy, wiersze dydaktyczno-moralne. Dialog mistrza ze śmiercią, poezja świecka; proza: kazania, przekłady Pisma św., modlitewniki, żywoty świętych. Kontynuacja tej literatury w w. XVI: apokryfy, powieści, książeczki popularno-naukowe. Charakterystyka ogólna wartości i historycznego znaczenia polskiej literatury średniowiecznej.	
		ROZDZIAŁ XIV: IDEOLOGIA LITERATURY W EPOCE OSTATNICH JAGIELLONÓW.	497
		Warunki i czynniki rozwoju literatury polskiej w XVI wieku. Praca kulturalna i dorobek wieków średnich. Podniesienie poziomu oświaty. Szkolnictwo. Studja zagraniczne. Druk i drukarze krakowscy. Pomyślnie stosunki polityczne i ekonomiczne. Ruch polityczny, reorganizacja państwa, żywy ruch myśli politycznej. Przewaga szlachty. Jej poziom kulturalny wysoki. Jej przewaga nie tylko polityczna, ale i umysłowa, stąd szlachectwo literatury. Pomyślnie stosunki ekonomiczne przyczyniają się do zwiększenia produkcji literackiej. Wieś i rolnictwo jako główne zajęcie społeczeństwa; objawy tego faktu w piśmiennictwie. Wielkie prądy duchowe ogólnoeuropejskie. Reformacja. Jej oddziaływanie literackie; większe zastosowanie do literatury języka polskiego; rozwój pewnych gatunków literackich; traktaty dogmatyczne i polemiczne, przekłady i komentarze Pisma św., pieśni nabożne, wierszowane psalterze, dialogi. Oddziaływanie ogólnoduchowe: wypowiedzenie posłuszeństwa Rzymowi, zezwolenie jednostce na studjowanie i tłumaczenie Pisma św. jako źródła wiary. Humanizm. Pojęcie humanizmu. Studjum autorów starożytnych. Naśladowanie ich formy, uczenie się piękna literackiego. Przejmowanie pojęć ogólnych, stąd ostatecznie racjonalizm jako panujący kierunek myśli i jako myślowa zasada sztuki. Początki humanizmu w Polsce w XV wieku, dalszy rozwój w wieku XVI. W Kochanowskim ostateczne wykształcenie nowych pojęć literackich: stworzenie literatury renesansowej.	

ROZDZIAŁ XV: NA PRZEŁOMIE DWU ŚWIATÓW.	Str.	ROZDZIAŁ XIX: MUZYKA POLSKA W EPOCE PIASTÓW	Str.
Autorowie i dzieła. Pierwsza połowa XVI wieku, za Aleksandra i Zygmunta Starego, mniej więcej do r. 1545. Poezja polska, kontynuująca średniowiecze: poezja łacińska nowsza od Pawła z Krosna do Janickiego. Proza polska o charakterze średniowiecznym, książki nabożne i popularne; proza łacińska — głównie historjografja.	509	I JAGIELLONÓW	531
ROZDZIAŁ XVI: OD ŚREDNIOWIECZA DO RENESANSU.	514	Podstawy muzycznej kultury w Polsce w śpiewie liturgicznym. Najstarsza nabożna pieśń polska: Bogurodzica. Inne jednogłosowe pieśni nabożne. Początki muzyki artystycznej, wielogłosowej. W zaraniu rozkwitu polskiej muzyki kościelnej. Pierwsze polskie pieśni artystyczne i popularne, tańce i utwory organowe. Sebastian Felsztyński. Mikołaj z Krakowa. Mikołaj z Chrzanowa. Założenie kapeli Rorantystów przy kaplicy Zygmuntońskiej w katedrze wawelskiej. Twórczość Wacława Szamotulskiego.	
ROZDZIAŁ XVII: ROZKWIT PIŚMIENICTWA RENESANSOWEGO.	518	ROZDZIAŁ XX: ZAKOŃCZENIE.	556
Modrzewski. Orzechowski. Kromer. Górnicki.		Czynniki stałości w rozwoju państwa polskiego za Piastów: terytorjum, korona królewska. Tendencje polityczne księstwa i społeczeństwa polskiego w XIV i XV wieku. Mocarstwowość Polski w XVI wieku.	
ROZDZIAŁ XVIII: JAN KOCHANOWSKI.	524	Skorowidz nazwisk	559
Życie. Utwory padewskie. Twórczość w języku łacińskim. Pisma polskie do „Satyra“ w r. 1564. Pobyt na dworze: „Porzecz“, „Fraszki“, „Pieśni“. Pobyt w Czarnolesie: „Sobótka“, „Odprawa“, „Psałterz“, „Treny“. Określenie talentu i znaczenia Kochanowskiego.		Skorowidz nazw geograficznych	563
		Skorowidz rzeczowy	567
		Skorowidz ilustracyj	576

